

מורינו הגאון רבי אהרן יהושע צוקער שליט"א
מרבני הישיבה

ענינים שונים

כבר פקיע שמיא דרבנו שליט"א בהיכלי התורה, ואור תורתו עולה מהיכל הישיבה הקדושה, והנה זכה הרב החתן שליט"א ללמוד בחברותא מספר שנים דבר יום ביומו כשעה תמימה במסכתות הש"ס עם רבינו שליט"א, ולעיתים רשם החתן מעט דברים פנינים יקרים ששמע מרבינו הגדול שליט"א, כעת נדפסים מעט מן הדברים שהועלו על הכתב כערכים ע"פ סדר הא"ב, ואנו תפילה לבריאותו השלימה של רבינו הגדול שליט"א, אשר תורתו וזכותו מגנה על עם ישראל בכללותו ועל תלמידיו בני הישיבה הקדושה בפרט.

הצדיק מבני האדם, מהא דהוכיח האשה שאלישע הוא איש אלוקים ממה שלא ראתה זכוב על שולחנו, וקשה דהא מוכח שהאשה לא ידעה בהחלט גדלות אלישע ועל זה הביא ראייה נכונה מן הזכובים שלא עלו על שולחנו, אבל האיך באמת הזכובים הרגישו בזה וידעו שלא לעלות על שולחנו, וע"כ דבע"ח מרגישים טפי.

גדול המצווה ועושה: הרדב"ז במגדל דוד על שיר השירים פירש דמצווה העושה מחמת כפיה שנצטווה לעשות כן, אינו גדול ממי שאינו מצווה ועושה שלא בכפיה, [ואם אדם אחר היה אומר לי כן הייתי מגלגלו בכל המדרגות - לשון מורי], והמאירי ע"ז דף ג' ע"א כתב ומ"מ גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה שהמצווה עושה את הדבר אף על פי שהוא כנגד טבעו וקשה לו ודרך צחות אמרו בתלמוד המערב שהמצווה

אלפים: סיפר מורי שהגאון רש"י הירש זצ"ל נסע לנפוש עם בני קהילתו בהרי האלפים ושאלו אותו אם אינו חושש מפני ביטול תורה, והשיב להם שכשיגיע לשמים ישאל אותו הבורא את האלפים שלי ראית, והוסיף מורי שפשוט שאין הדברים כפשוטן, אלא מטרת נסיעתו היתה לעקוב אחרי בני הקהילה כיצד מתנהגים בזמן חופשה.

אריה: אמר לי מורי שיש לו קושיא גדולה בדברי רש"י שלא מצא מי שיעמוד בזה דכ' רש"י ע"ז דף ט"ז ע"א ד"ה הא וז"ל ארי דלית ביה ניוקא כגון ארי תרבות שרי עכ"ל, ומוכח מדבריו שיש בזה מושג ארי תרבות, ואילו בסנהדרין ט"ו ע"ב איתא דאריה אין לו תרבות, וכן אי' בב"ק, והיא פליאה עצומה.

בעלי חיים: אמר מורי דיש להוכיח שבעלי חיים מרגישים יותר קדושת

טומאת קרי בלילה, ותיירץ השטמ"ק דרבנותא דשמשון שאפי' באשה המותרת לו לא הרהר כגון בפת תואר בשעת מלחמה, ומבואר מדבריו דמצד הדין מותר להרהר באשתו כיון שהיא מותרת לו. אכן יעוי' בע"ז שם שתוס' וש"ר הקשו קושיא זו ותיירצו תירוצים אחריני והיינו דס"ל לא כן אלא דאסור להרהר אפי' באשה המותרת לו, וכן נראה להלכה ושלא כדברי חכם זה.

ותיקין: ראיתי מכתב שכתב הגאון ר' בנימין זאב צוקער שליט"א לבנו מורי שליט"א שם העיר דהגמרא בפ"ק דברכות [ט' ע"ב] אומרת דר' ברונא יום אחד סמך גאולה לתפילה כותיקין ולא פסיק חוכא מפומיה כל אותו היום, והיינו דאינו דבר קל להתפלל כותיקין, והביא דשמע מחכ"א להוכיח מזה דמה שאנו מתפללים כותיקין אינו כלום דקשה טובא לכיוון הזמן נכון כמו שמוכח מהא דרק פעם אחת הצליח ר' ברונא לכווין, [נא"ה ואולי ההסבר בזה אי נימא דהולכים בתר הנץ המישורי וא"כ צריך להתפלל לפי מקום שבו הוא עומד ממש והוא קשה], והגרבי"ז כתב דלא נראה לומר כן דא"כ מה האריכו הפוסקים והאחרונים בתפילת ותיקין של זמננו, ולכן ביאר דר' ברונא היה קשה לו לכווין התפילה משום שהיה מכיון כוונות ולא יכל לכווין עצמו בדיוק לנץ החמה, ורק יום אחד הצליח בדבר.

חול'י: סיפר לי מורי שפעם היה חולה ואשתו לא הרשתה לו להמשיך לעלות לישיבה כדרכו והלכה למוהר"ר אלעזר שך וקרא לו והראה לו מדרש שחולה צריך לנחל ולא לילך ממקום למקום, והסכים מורי ונשאר כל ימי חוליו בישיבה מחמת שלא יכל לירד הביתה כיון שהוא חולה.

חזרה: אמרו אינו דומה השונה פירקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד, וביאר

ועושה הוא כיורד לתוך שדה חברו ברשות שנפרע משלם ואת שאינו מצוה ועושה הוא כיורד שלא ברשות ששמן לו שבח והוצאה וידו על התחתונה, ע"כ, ולפי משל זה ודאי דלית ליה ההיא דהרשב"ז, ובעיקר מה שהביא כן בשם תלמוד המערב העיר מורי שלפנינו ליתא.

גוי: במה דהגוים שבנינו אינם עובדים עכו"ם, כתבו התוס' ע"ז דף ב' ע"א, ד"ה אסור לשאת כו', וז"ל לכך נראה דטעם ההיתר משום דעכו"ם שבנינו קים לן בגוייהו דלא פלחו לעבודת כוכבים. ואמר מורי דאין הכונה דאינן עובדים ע"ז, אלא דאינם מודים לע"ז ולהכי שרי, וכן כתב הרמב"ם דהנוצרים עובדים ע"ז. **דלת:** שאלתי למורי אודות מנהגו שהוא דופק בדלת כשהוא נכנס ואפי' בדלת של חדרו שאין לאיש זולתו מפתח לחדרו ובודאי שבכניסתו לא יבהיל אנשים אחרים, מה טעמו בזה, וענה לי שאינו רוצה להבהיל את המלאכים ששומרים על הפתח, וללבחור אחר אמר תשובה סתמית שזה ענינים].

הוראה: בדיני נפשות אסור להורות ע"פ הוראת חכם יותר גדול ממנו אלא א"כ נראה הדבר גם לשכלו של הרב המורה, וכן אסור להורות ע"פ רוב רק אם נראה טעם הדבר למורה, והמנחת חינוך כתב דאין זה אלא רק בדיני נפשות אבל בדיני ממונות לא, ואיני יודע מדוע כתב כן ומשמעות הרמב"ם גם כן לא כן.

הרהורים: פלוני חכם הסיק להלכה בספרו דמותר לאדם להרהר באשה המותרת לו כגון אשתו, ולמד זה ממה שתיירץ השטמ"ק בחולין הקושיא דמהי רבותא דשמשון שאמר שלא הרהר ביום ובא לידי טומאת קרי בלילה, הא בעי' כ' ע"ב דרשינן לה מקרא שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי

חידושו דאם יש להם טעם קצת אפי' שבעיון נראה שאינו טעם נכון יכולים לעקור גם בקום ועשה, ונתן מורי שני דוגמאות לזה האחד הוא תקנה דרבה דחיישינן שמא יוליכנו ד"א ברה"ר, ואמר מורי בוא וראה שאי אפשר לומר שזה הטעם האמיתי משום דחשש זה הוא רחוק כ"כ שאינו יתכן, דרה"ר דאורייתא הוא דבר דלא שכיח טובא, ובדיוק במקום הזה יהיה לאדם מגילה שהוא דבר יקר מאוד בלי שידע לקרוא בה ולא הכין עצמו מקודם לזה, ורק ביום שצריך לקרוא במגילה ילך ללמוד מפי הבקיא, וע"כ צ"ל דיש להם טעם אחר כמוס רק שנשתעבדו חכמי ישראל ואינם יכולים לגזור גזירה היכן שאין להם הסבר טבעי לכך לכן אמרו תירוץ זה כדרכה, ונהיבא דליכא לחששא דרבה נמצא שאין להם תירוץ וממילא שרי ואע"פ שיש להם טעם כמוס עמהם לאסור, מדברי מורין, ודוגמא נוספת הביא על זה מורי מברכות התורה דתיקנו חכמים שכל עולה ועולה יברך לפניה ואחריה משום גזירת הנכנסים ויוציאים, וגם כאן הוא חשש רחוק מאוד שיהיו עשרה אנשים שיצאו מבית הכנסת באמצע קריאת התורה, ומעולם לא היו בבית הכנסת כל הקריאה ברציפות ולכן אינם יודעים שבקריאת התורה ישנה גם ברכה לפניה וגם לאחריה, וע"כ שהוא תירוץ כנ"ל.

חפץ חיים: אמר לי מורי שהחפץ חיים בספריו הרבה פעמים חולק על ראשונים מתוך ידיעה שהוא אומר שלא כדבריהם, ולכן לא הזכיר דבריהם וכתב רק דעתו כאילו אינו יודע מדבריהם, ודוגמא לזה לענין מסיח לפי תומו, ודוגמא נוספת הביא מורי לענין מצות תוכחה.

חצות: אמר לי מורי על הא דאיתא דאדם הראשון כשחשך עליו לילה הראשון אמר אוי לי כו' ובכה כל הלילה יעו' ע"ז ח'

המהרש"א דהדברים אמורים כלפי הזכרון שיזכור הדברים ולא ישכחם אחרי ששנאן מאה ואחד פעמים, ואמר מורי שבילדותו עשה ניסיון ולמד פרקו מאה ואחד פעמים ואפ"ה שכח משנתו, ושאל את אביו על כך, וענה לו שאין כונת מהרש"א שאחרי מאה ואחד פעמים לא ישכח כלל אלא ששכחה זו אינה דומה לשכחה שישכח תלמודו אחרי פחות ממאה פעמים, ואמר מורי שהיום הוא רואה שזה נכון מאוד, והוסיף שלמד מאה ואחד פעמים אחת מהמסכתות הארוכות בסדר נזיקין בדרך מהשיבה לבית דפוס שהיה הולך לשם תקופה מסוימת [הליכה של יותר משעה הלך ושוב], ובאמת מסכתא זו היא שלו.

חזרה: העיד אחי ר' יהושע שמורי אמר לו שפעם חזר על הש"ס כולו בשלשה שבועות גמרא רש"י, ושאלתי למורי אם הדבר נכון ואמר לי שכן והוסיף דעם הארה ועזרה שמימית אפשר לחזור על הש"ס אפי' תוך שלש שבועות.

חכמים: יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, ולענין קום ועשה נחלקו בזה הראשונים, ותוס' בע"ז י"ג ע"א ד"ה אמר כתבו דודאי שיש כח בידם לעקור היבא דנראה טעם קצת לעקור אפילו בקום ועשה, ושאלתי למורי דמשמע מדבריהם דהיבא דנראה טעם קצת לעקור מותר לנחמים לעקור אפי' בקום ועשה, ומשמע דבשב ואל תעשה יכולים לעקור אפי' בלא טעם קצת והוא תימה שיוכלו לעקור דבר מן התורה ללא טעם, וביאר מורי דחכמי ישראל צריכים לתת תירוץ לעם ישראל מדוע הם עוקרים דבר אבל אם יש להם טעם כמוס עימהם שאינם יכולים להגידו לעם ישראל אינם יכולים לעקור, וזה דוקא בקום ועשה אבל בשב ואל תעשה אפי' אם אין להם תירוץ לעם ישראל יכולים לעקור, ותוס'

אבי ידיהו ואמרי לה אבי חדיהו. נראה דסמך על מה דאיתא בקידושין בשם רב חסדא דכל לשם לשמים מותר, וכן כתבו הראשונים כאן, ואמרלי מורי שהיה מגדל ילדה זרה בביתו ושאל למורה הוראה אחד עד איזה גיל אני יכול לסמוך על ההיתר של לשם שמים, וענה לי גיל מסוים.

מדרש תלפיות: אמר לי מורי שיש במדרש זה שהוא ליקוטים מבעל שבט מוסר הרבה דברים שאינם נכונים והם מזוייפים, ואמר לי מורי זה בהקשר למדרש שהביא הגר"ח קנייבסקי שליט"א דיש לגוי יותר שינים מיהודי, ואמר לי שאין כזה מדרש אלא במדרש הנ"ל והוא מזוייף. [ונדרך אגב הוסיף מו"ר שיש מדרש שישאל כשהם מזקינים יש להם עוד שינים כדכתיב עוד ינובון בשיבה, וזה החילוק היחידי בשנים בין יהודי לגוי].

מזרחי: שאלתי למורי אם צריך לזרוק העלונים של המזרחי לגניזה, ואמר לי שהרכנים של הגניזה אומרים שלא ואין זה מקובל עליו וכי התורה שלהם אינה תורה.

מלכויות: תימה על מה שכתב הרמב"ן בספר הגאולה דכל הארבעה מלכויות ימשכו במלכותן עד דאתי משיחא דבע"ז דף ב' ע"ב איתא דהנך משחי במלכותיהו עד דאתי משיחא כו', עוד כתב שם דרומי תפול תחילה והוא שלא כדברי תוס' שם בד"ה משכא.

מסעי ל"די עובדי עברה: יש מן האחרונים שטעו בזה ופירשו דהאיסור הוא מחמת סרך חיוב הוכחה, ואין זה נכון כי הריטב"א בע"ז כתב דהיכא דלא שייך לפני עיור בעכו"ם כגון שיש לו כבר בהמה אחת להקרבה לע"ז שלו דאע"פ דאין איסור דלפני עיור מ"מ איכא איסורא מחמת מסייע

ע"א, דהוא תימה גדול שבכה כל הלילה ולא פסק בחצות דאז נפתח השמים.

חשמי: הורה לי מורי שמותר להשתמש בחשמל ולהדליק אור בחדר מדרגות כשאתה בדרך לאחד השכנים, אבל אם אינך בדרך לאחד השכנים אסור.

כבוד: אמר לי מורי שמעולם לא היה לו ניסיון של כבוד כיון שאינו אלא תלמיד רגיל בשיבה, ואפי' כבוד כמו לכן ישיבה אין לו כיון שהוא גרע מתלמיד רגיל שהחיים עוד לפניו ויכול לנצלם.

לחץ ודאגה: שיטת תוס' ע"ז ג' ע"א ד"ה גדול דעצם הדאגה והלחץ הם העדיפות ועליהם מקבלים שכר, אבל הרמב"ן חולק דכתב לענין טבילת נדה דלא תבוא לדקדק ולפקפק בטבילתה דא"כ אין לדבר סוף, והעתיקו הפוסקים להלכה את דברי הרמב"ן.

לפני עיור: יש להקשות האין סבור תוס' [ע"ז דף ב' ע"א ד"ה אסור] דמשום איבה התיירו איסור דלפני עור הא אין שום איסור נדחה מפני איבה, אי לאו דהוה איבה דרבים דהוה פיקוח נפש, ותיירץ חכם אחד דאין כאן לפני עיור שהרי הוא גורם לעצמו האיסור דהיהודי איננו כי אם מוכר, וכמו שאין איסור לילך בדרך אפי' שיודע דעכו"ם יזרקו עליו אבנים, ואפי' שמכשילן באיסור זה, וגם יש לדמותו למקח טעות דסוגיא דעלמא סבור דאם אדם קנה מחבירו מאכלות אסורות ורוצה להחזירו מדין מקח טעות והמוכר חשוד לאוכלן דשרי ליה, משום שאינו מכשילו.

לפני עיור: יש נדון אם לפני עיור שייך גם בשוגג, ובתוס' ע"ז דף ו' ע"ב ד"ה מנין מוכח דאף בשוגג.

לשם שמים: ע"ז י"ז ע"א עולא כי הוה אתי מבי רב הוה מנשק להו לאחתיה

נחום: העיר לי מורי דכמעט ולא מצינו נחום עם איזה תואר אלא כולם למעט אחד הם בלא תואר כגון נחום המדי נחום איש גס זו נחום הבלר ועוד, והוא פלאי.

נירון קיסר: איתא בש"ס [גיטין נ"ז] דזכה ונפיק מיניה ר"מ, ובגליון תוס' חגיגה פירש דר"מ היה בנו של נירון קיסר ממש ולא בן בנו, ואמר מורי עוד דבספר זכרון לרבנו יוסף הנגיד הדפיסו שנירון קיסר מת בעוד הבית קיים, ולפ"ז יוצא שר"מ היה אחרי ר' אלעזר בן עזריה לא יותר מעשרים שנה, דהא ר' אלעזר בן עזריה היה בן י"ח כשהיו ביבנה, ואילו נירון קיסר מת בפני הבית וא"כ ר"מ ע"כ נולד קודם חורבן הבית, וא"כ יש להקשות על מש"כ תוס' דר"מ הוה רחוק מר' אלעזר בן עזריה טובא הא עשרים שנה אינו אפילו חצי דור, ותמוה.

נשאל לחכם ותימא לו לא ישאל לחכם ויטהר לו: הנה תוס' ע"ז ז' ע"א ד"ה הנשאל הקשו ע"ז וז"ל וא"ת וכי לא ישאל לכל החכמים וידונו זה עם זה אולי יושיבוהו מדבריו, עכ"ל, ולשון זו היא תימה גדול וכי לא ומנלן לומר שכן, ובאמת בתוס' רבינו אלחנן כאן לא הקשה כי האי לישנא יע"ש, ונראה ליישב דתוס' סמכו על מה שכתבו במסכת ב"ק דף ק' ע"א דיעו"ש בד"ה טיהר שהקשו תוס' סתירת סוגיות ומכת זה כתבו תוס' וז"ל אבל גבי פרה כשאסרה לו חכם זה לא היה לו למהר להאכילה לכלבים או לערבם עם פירות והיה לו לישאל עדיין לחכם אחר, עכ"ל, והשתא א"ש דהקשו תוס' וכי לא ישאל לכל החכמים אחר שחידשנו בב"ק דהיה צריך להישאל לחכם אחר, ודו"ק.

ספירת העומר: שאלתי למורי האין הרין באחד ששכת לספור העומר ביום אחד ולאחר השקיעה סך תשע

לידי עוברי עברה, ואי נימא דהוא מחמת מצות תוכחה הא בעכו"ם ליכא חובת תוכחה.

מצוה: חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה [ברכות ו' ע"א], אמר לי מורי דאין לאדם שום דבר הנתון בידי עצמו חוץ מההחלטה לקיים המצוה, אבל עצם הקיום אינו נתון בידו כלל, ואמר דהחת"ס אומר דאם חשב לעשות ונאנס ולא עשה פעל בדיוק כמו באופן שהצליח לעשות המצוה, וההסבר הוא כנ"ל שהרי ההחלטה בלבד בידו ולא הקיום בפועל, אבל אמר מורי דאין זה נכון אלא שיש הבדל עצום דהוא זכה לקיים המצוה והוא לא זכה.

מתן תורה: יש מחלוקת ראשונים אם מתן תורה היה בשנת מ"ח או מ"ט, ואמר מורי דיש לו הוכחה ניצחת כהראשונים דהיה במ"ט דאיתא במדרש דבאותה שנה הראה ה' לבנה למשרע"ה בחורש ניסן בשעת חידושה במוצ"ש ואם תעשה חשבון תגלה שבשנת מ"ח לא היה המולד במוצ"ש, ואמר מורי דמתחילה חשב שטעה בחשבון אבל אח"כ הסכים עם זה חכם אחד וממילא אין זה טעות אלא בעיה.

נדר: תוס' בע"ז ה' ע"ב ד"ה מנין בתרא כתבו דאם עכו"ם נדר קרבן מחוסר אבר אמרינן ליה קום והעלה קרבן שלם, והקשה הגרע"א בגה"ש שם דהיכן מצינו חיוב לבן נח לקיים נדרו וכבר הכיר כן אחד מן הראשונים, והגרש"ש בשערי יושר הקשה על הקצה"ח דהא אין נדר בעכו"ם וציין לדברי הגרע"א הללו, ודבריו תימה גדול דעד שהעיר מדברי הגרע"א לסייע מדברי תוס', ובעיקר קושיית הגרע"א הנה יש לימוד מיוחד לפטור העכו"ם מערך, ואי נימא דאינו בפרשת נדרים תקשה אמאי בעי קרא לערך הא ל"ש ערך בלי נדר, וע"כ דעכו"ם אית ביה פרשת נדרים.

עכו"ם: עובד כוכבים ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול, הרמב"ם בהלכה האחרונה מהל' שמיטה פסק ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלוקים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים, ונראה דמקור דבריו הוא מגמרא דידן, והבין הרמב"ם דמה שעוסק בתורה אינו מספיק אלא שצריך שהתורה שלומד תטהו לדרך ישר.

עצמאות: ליל יום העצמאות אמר לי מורי דחז"ל אומרים [הוא תוספתא המובאת בתוס' ע"ז דף ב' ע"א ד"ה לפני עדיהם ויעו' בחידושי ממו"ר שם מש"כ בזה]. דאם נכנס אדם לעיר וראית אותם שמחים שמח עמהם מפני שהוא חנופה להם, ואפי' שמדובר בעכו"ם מ"מ כ"ש לישראל שאינם שומרים תו"מ דהא מבואר בגמ' דאסור ללכת עם ע"ה יחידי מפני ששנאת ע"ה לת"ח גדולה יותר משנאת גוים לישראל, וא"כ כ"ש שצריך להחניף, ואף אם נראה לך שאין צריך מ"מ אל תהא חכם גדול יותר מחז"ל דאמרו שצריך, וודאי שאסור ללכת למקומות שהם שמחים שהרי כשאינך שם אינם רואים אותך ואינך צריך להחניף להם, אבל אם הוכרחת לעבור אצלם שמח עמהם, ובמשחקי אורות שהם עושים ודאי דאסור להסתכל וליהנות, ואמר לי מורי עוד דמה שבישה"ק פוניבו' שמים דגל ישראל מסתמא הוא משום שהרב זללה"ה חשש לדברי התוספתא הנ"ל.

ערב יום כיפור: יש נדון ידוע האם מצות האכילה היא רק ביום או כבר בלילה, ויש להביא הוכחה לזה מדברי הגמ' כתובות ה' ע"א דאקשינן יה"כ שחל

עשרה דקות נזכר בזה וספר מיד, וענה לי דיכול לספור בשאר הימים בברכה דכיון דהוא בן השמשות הוא ספק ספיקא, [א"ה וכן דעת מו"ז מרן זי"ע באור לציון ח"ג].

ספר שבי' אמונה: ספר זה הוא לתלמיד חבר של הרא"ש, ואמר לי מורי דיש שם דבר אחד שאינו נכון במציאות והוא נגד גמרא מפורשת, והוא מ"ש שם שיש לאשה שתי צלעות יתירות על האיש, ואילו הגמרא אומרת דיש לאשה צירים ומפתח ואילו היה לה שתי צלעות יתירות לא הייתה הגמרא צריכה לזה.

ע"ה: בע"ז דף ז' ע"א איכא פלוגתא אם חזרו בהם האם מקבלים אותם או לא, ור"ש וריב"ק סוברים דמקבלים אותם דכתיב שובו בנים שובבים, ושאלתי למורי והלא אין הנדון כאן האם הקב"ה מקבלם או לא אלא האם אנו יכולים לסמוך על חזרתם או לא וא"כ מה הראיה משובו בנים שובבים, ואמר לי מורי שאין זה נכון דהנדון כאן הוא האם יכולים לחזור בהם או לא כמ"ש הרמב"ם בתשובה [הודפסה ברמב"ם] לגבי מין ושאלתי למורי דהרי הרמב"ם דיבר רק במין ולא בע"ה, ואמר לי מורי דמים הוא מי שיצה"ר מפתחו והוא מתפתח כלי בעיות, וכזה הוא ע"ה.

עכו"ם: ע"ז דף ב' ע"ב מיד יצאו בפחי נפש. משום דאין עכו"ם שיש לו אחיזה כל שהיא בתורה, משום דתורה דבע"פ לא ניתנה להם להכנה וממילא אינם יכולים להבין תורה שבכתב, והיה מעשה עם גוי אחד ששלט בכל התוספותים שבש"ס בע"פ ואם התחלת תוס' הוא היה גומרו, ושאלו חכם אחד בדור הקודם האם יש לו איזה קושיא על תוס' ואמר לו שלא, אין לך דוגמא גדולה מזו למה שאין להם תפיסה בהבנת התורה כלל.

שנותן סכום קטן וילמדו מזה שזה מה שצריך לתת ותו לא.

צוותא: יעוי' ע"ז דף ו' ע"א דסברה הגמרא דהחיות שצווה נח להביא לתיבה הם בכדי שיהיו לו לצוותא, והוא חידוש גדול דהא כמה טרחא היה לנח מכל החיות ואם נימא דהוא לצוותא חזינן ממה שלא הפחית הקב"ה ממספר החיות דעדיף להיות בטורח גדול כזה מאשר להיות ללא צותא.

קיום מצוה שלא מתוך עבודת ה': אחד מהראשונים כתב דאם העכו"ם אומר שמוכר הבהמה בכך וכך מעות ועוד מעה לע"ז אסור לקנות אצלו, אבל אם אומר דמוסיף מעה לעבודת האלוה שרי דתלינן דכונתו ליתנו לעניי עכו"ם, והיינו כי אצלם נתינת מעות לענים הוא יותר עבודת אלוה מאצלינו, כיון שיהודים רחמנים וגומלי חסדים, ונותנים הצדקה מחמת רחמנותם, אבל העכו"ם אכזריים וכשנותנים לעניים ודאי דמשום עבודת האלוה הוא, וצריך להזהר כשנותנים צדקה לכיון משום מצות ה' חוץ מהרחמנות דאל"כ לא קיים המצוה, ובוה סגי ולא בעי שיכוין רק משום מצוה, והיה חכם אחד שדרש ברבים דאם לומד בישיבה מפני שעכשיו סדר אינו מקים מצות ת"ת, ולגלגתי עליו דהוא דבר רחוק.

קריאת שמע: כתבו תוס' בברכות י"ג ע"א ד"ה עד כאן וז"ל עד בכל מאדך ששני פסוקים אלו מדברים ביחוד ה' באהבתו וביראתו, עכ"ל, ואמר מורי שאינו יודע היכן מדובר שם ביראתו.

ר' גרשון: אמר לי מורי הרוב השיחות של מורה"ר ר' גרשון אדלשטיין שליט"א יש בהם פשט ע"פ הפשט ויש בהם פשט ע"פ הסוד. [א.ה. וכן העיד אדם נאמן

להיות בשני בשבת ידחה, והנה הא ודאי דליכא למיחש שמא ישחוט היום בשביל מחר, וכל מה שיש לגזור הוא שמא ישחוט היום בשביל הלילה, וא"כ מוכח מקושית הש"ס דהמצוה כבר בלילה. ויש להעיר עוד דהנה תוס' בע"ז ה' ע"ב ד"ה וכדברי הקשו למה לא הקשתה הגמ' משאר הימים שמצווה לאכול בהם בשר כמו יו"ט ראשון של פסח ועצרת ור"ה, ומוכח מקושייתם דסברו דבהנך ימים איכא מצוה לאכול בלילה שלפניהם ג"כ דאל"כ לק"מ דליכא למיגזר וכנ"ל.

פיגועים: שאלתי למורי מה דעתו על הפיגועים שקורים רח"ל בארץ הקודש מה צריך להתחזק מזה, וא"ל שאין לו ידיעה במה שקורה ושאלתי הרי הקב"ה שולח את זה כדי שנשמע ונתחזק וא"ל שהקב"ה שולח את זה בדיוק למי ששמע ע"ז אבל אין צורך לשמוע על כך.

פת: אחי ר' יהושע שאל למורי המקור למנהג לא לאכול את קצה הלחם, ואמר שכך נהגו בהונגריה ורומניה, ושאל פעם לזקן אחד ואמר לו שסיפרו בעיירה שלהם שכשהאופה היה לוקח את הלחם מן התנור הלחם היה חם, והיה מרטיב את שתי ידי ברוק ותופס את שתי צידי הלחם, משום כך נמנעו מלאכול את הקצוות, (והוסיף שברור שמי שאביו נהג בזה ימשיך לנהוג אבל מי שלא נהג בזה ורוצה להתחיל להחמיר אין צורך בזה משום הסיפור הנ"ל).

צדקה: סיפר מורי שפעם ראה שגבאי צדקה ניגש למרן הגרא"מ שך זצ"ל וביקש נדבה, ומרן כתב לו צ"ק על סכום פשוט ביותר, ואח"כ הסביר שכל מה שהיה לו לתת בכיסו היה סכום כזה ולכן לא היה חייב לתת יותר מזה, והסיבה שכתב צ"ק זה כדי שלא יראו

רשב"י: שאלתי למורי למה אינו נוסע על ציון רשב"י ביום ההילולא, ואמר לי שהוא מעצלות וכמ"ש רבינו יונה בשע"ת דאפי' החכמים השלמים עצלים מה יותר ומי פחות, [נ"ב שאלתי כן למורי בל"ג בעומר תשס"ז וענה לי כן ושכחתי הדבר ולשנה אחרת בתשס"ח שאלתי למורי שוב וענה לי כן שוב מילה במילה].

רש"י: כללי רש"י אינם ברורים כ"כ, דישי מילים שפירשם בכל מקום שמופיעים בתלמוד כגון המילה כדור שלא הניח מקום אחד מלפרש שהוא פלט"א בלע"ז, ויש מילים שלא פירשם כלל בשום מקום כגון קולמוס שאין לנו פירוש רש"י ע"ז, ויש מילים שפירש בפעם הראשונה שהם מופיעים בש"ס, ויש מילים שמפרשם רק בפעם האחרונה שהם מופיעים בש"ס, ויש מילים שמפרשם כמה וכמה פעמים ולא בכל מקום, וניסיתי לעכוב אחריו ולא העלתי מוכן להנהגתו, ויעז' תוס' ע"ז דף י"ט ע"ב שהכריח דרש"י לא גרס כן ממה שלא פירש מהו קטלאות יע"ש, וכנראה שבעלי תוס' ידעו מהם כללי רש"י דאל"כ מה הוקשה להם מדוע לא פירש מהו קטלאות הא רש"י פירש מילה זו בכמה מקומות בש"ס, וע"כ דידעו תוס' הכללים של רש"י והוקשה להם למה לא פירש כאן נמי וע"כ דל"ג לה.

ש"ס: אמר לי מורי שאמר לו ר' שמואל אודות הבחורים שלוקחים על עצמם לסיים ש"ס תוך שנה שזה או כע"מ שאעלה לרקיע, או כע"מ שאעבור על דברי תורה [שיתבטל].

ש"ס: אודות מה שעשו המדפיסים ברפוס וגשל שסידרו המפרשים שבסוף הגמרא לפי סדר הדף, אמר לי מורי שהסטייפלר אחז שכך צריך לעשות ושאל מורי להסטייפלר הלא היעב"ץ ומהרי"ץ חיות יצאו נפסדים מזה שהרי כשהחברותא מאחר עוברים לבנתיים על

ששמע מפ"ק הגאון רבי ישראל אליהו ויינטרוב זצ"ל, ששמע את מרן הגרי"ג מספיד את הגרי"ד פוברסקי זצ"ל, ואמר רי"א אחרי גמר ההספד שידע שר' גרשון גדול בקבלה אבל לא ידע שעד כדי כך].

ראש השנה: ע"ז דף ב' ע"ב מלך נכנס תחילה לדין דלאו אורח ארעא הוא דליתב מאבראי, לא הבנתי דברי הגמרא מה שיין נכנס לדין, הלא הדין כאן הוא לגבי ר"ה, וכי יש צורך לפניו יתברך לקחת נשמותינו ולהכניסו לפניו.

רב הונא: היו שני רב הונא אחד חשיב משמואל והראיה מדבעי מיניה שמואל ואחד תלמיד של שמואל דבעי משמואל, והנה איתא בע"ז ו' ע"ב יתיב רב יוסף אחוריה דר' אבא ויתבי ר' אבא קמיה דרב הונא ויתבי וקאמר [רב הונא] כו', ומסיימת הגמרא אהדרינהו רב יוסף לאפיה יע"ש, ואמר מורי דפשוט דהכונה לרב הונא דחשיב משמואל דאם מיירי ברב הונא תלמיד שמואל אז לא היה כ"כ הברל בין רב יוסף אליו וא"כ אמאי רק אהדרינהו לאפיה ולא אמר ליה להדיא דאינו סובר כן דכה"ג פריך הש"ס באיזה מקום, וע"כ דקאי ברב הונא דחשיב משמואל ועליה אינו דרך ארץ שיאמר לו רב יוסף דאינו נכון, ולהכי אהדרינהו לאפיה בלבר.

רבי עקיבא: אמר לי מורי דמה שהיה ר"ע ע"ה הוא לענין טהרות, אבל לענין מעשרות ושביעית לא מצאתי בשום מקום שהיה ע"ה ואולי קיבל עליו חבירות, ואמר מורי דשנאתו לת"ח היתה משום שהופרשו מע"ה שטמאים וחברים נזהרים על הטהרה, וממילא אמר מורי דמי שרוצה לאהוב ת"ח שיעסוק בלימוד טהרות.

שבועת בחיי שהיא שבועת שוא לכל דבר, ואת זה לא הצליחו לעקור עד שנחרבה יהדות אשכנז ונבנתה מחדש שאז בטלה תופעה זו, ושאלתי למורי אם כשאומר בחיך הוא ג"כ שבועה ואמר לי דאם הוא אהבו כן ואם לא היא קללה, ואמר לי מורי דאפי' שאינו מתכון כלל לשבועה הוה שבועה, והראיה מדברי האבן עזרא שכתב דהמשתגע שנשבע לשוא אינו נמלט שישבע כל היום כי אחק שנבע פעם אחת אין סוף לשבועות שישבע בלא שימת לב עד שכשתשאלו על כך ישבע לך שאינו נשבע כלל, עכ"ד, ומוכת דגם בכה"ג הוה שבועה.

שו"ע: אמר לי מורי שכשהיה ילד בן עשר אמר לו המקרי דרדקי שלו דאם רצונו לגמור שו"ע שיתחיל עכשיו, ובאמת התחיל אז וגמר אחרי שנים לא רבות.

שינה: אמר לי מורי שתקופה ארוכה לא ישן בכלל בלילה, ולא שזה עיקרון אצלו אלא שלא יצא לו לישון, ואמר לי מורי דהיה מתפלל שחרית בשיבה ור' יהודה החסיד כתב דמי שהיה ניעור כל הלילה דילך הלך ושוב בשחרית ולא יעמוד במקום אחד כדי שלא ישן, ולכך היה מורי הולך בתפילה, וקרא לו מוהר"ר ר' דוד לשאול מה ראה על כך, ואמר לו כנ"ל, ואמר לו מוהר"ר ר' דוד דזה לא מקובל עלי, ופירש מורי דהתכוון לומר לו לא לעשות כן בשיבה ולכך מאז לא התפלל מורי שחרית בשיבה.

שירותים: לגבי מאכלים שהוכנסו לשירותים אמר לי מורי דפשוט שמותר לאכול אותם, והוסיף מורי דיש כאלו משוגעים שדימו רוח רעה לרוח רעה דכמו שלענין מאכלים שתחת המיטה אסור לאכול כך גם מאכלים שנכנסו לשירותים, והמקור הקדום לזה הוא כף החיים [פלאג'י] אבל אין זה נכון

היעב"ץ ומהר"ץ חיות למצוא שם דברים טעמים, וענה לו הסטייפלר שיצא הפסדם בשכרם, והוסיף מורי דאחרי שלמד בגמרות כאלו [בגמרות המבולבלות כלשון מורין] ראה שאינך זוכר אח"כ מי אומר מה והצטער שלא שאל מהסטייפלר על כך.

ש"ס: אמר לי מורי שיש שני דרכים בלימוד התורה יש שלומדים הש"ס ואח"כ לומדים ההלכה, אבל אני קיבלתי מרבתי דמי שלומד ש"ס בלא הלכה לא למד כלום ומי שלומד הלכה בלי ש"ס לא למד כלום אלא מתוך הסוגיא צריך לחשבן ולהבין כל ההלכה, ואמר לי מורי שכשהיה ילד בחיידר בן שנים עשרה בא אליו אחד מגדולי ראשי הישיבות שבאותו זמן ורצה שיבוא לשיבתו ובמקום לענות לו שאבי לא יסכים עניתי לו דהן בישיבה של מר הדרך לימוד היא לגמור ש"ס ואח"כ ללמוד ההלכה ואילו רבתי למדוני לא כן, וענה לי אותו ראש ישיבה בוא ואבחן אותך על מה שלמד ומורי למד באותו שנה שבת ושנה לפני למד גיטין ושאלו מתוך מסכת שבת על מסכת גיטין והעמים עליו טובא במשך שעות ולא עלתה בידו, ולבסוף ברכו בהצלחה בדרך רבותיו, ולאחר זאת הגיע מורי לפוניבז' ור' דוד הלחיץ אותו לגמור כבר הש"ס אבל בהיות ודרך רבותיו היתה כנ"ל לקח למורי הרבה זמן למעלה מאחד עשרה שנה עד שגמר הש"ס, [ושאלתי את מורי מדוע הלחיץ ר' דוד אותו ואמר לי שר' דוד הלחיץ רק את מי שהלחיץ יועיל לו].

שבועה: אמר לי מורי דחכמי ישראל האשכנזים בערך שלש מאות שנה נלחמו נגד התופעה שהיו יהודים שנשבעו לשוא [והענין שלהם להשבע היא הרגשת קרבה לה', אלא שצריך להיות בעל דרגה בשביל זה] והצליחו כמעט לגמרי ונשאר רק

התפילה רשאי להאריך כסדר יה"כ, ומבואר דבתוך התפילה אינו יכול להאריך כך, והשיעור שנתנו בזה הוא כאורך הברכה [ואמר מורי דאינו יודע אם הוא נמדד בזמן הברכה או בתיבות הברכה], ואמר מורי דחכם פלוני התפלל על מאה חמישים חולים בראפאנו, ואינו יודע מאין לקח היתר זה.

תפילה לעבודה זרה: הרמב"ם ז"ל בהקדמה לפירוש המשניות כתב דאם מתפלל לחמה תפילת מאדים או למאדים תפילת חמה אינו חייב מיתה דחשיב שלא כדרכה, ומבואר דאם מתפלל לחמה תפילת חמה ולמאדים תפילת מאדים חייב מיתה דחשיב עובד ע"ז, וגם מהרמב"ם במורה יש רמז לזה, וצ"ע מסוגיית הש"ס ע"ז דף ר' דאמאי ליכא לפני עיור משום דהעובד ע"ז הולך ומודה לע"ז דהיינו שמתפלל, והיא קושיא גדולה. [א"ה ואני ניסיתי ליישב דאולי רק יהודי דאצלו תפילה היא עבודה אם יתפלל לע"ז חשיב עבודה אבל אצל גוי אינו כן ומורי לא הסכים עמי].

תפילה: אודות מה שאנו מבקשים בתפילה שימלא משאלות לבנו לטובה שמעתי ממורי חידוש גדול, דהנה איתא בברכות ט"ז ע"ב רב בתר צלותא כו' שתמלא משאלות לבנו לטובה, ושאלתי דאחר שבקש רב בפרטות על כל דבר ודבר מה הוצרך לחזור ולכלול שוב כל משאלות לבנו לטובה, ואמר לי מורי דאין הכונה בבקשה זו להוסיף שאר בקשות שלא בקשנו דגם הם ימלא ה', אלא ה"פ שמתוך מה שבקשנו ימלא ה' רק דברים שהם לטובה ולא דברים אחרים שחשבו שהם לטובה וביקשנו אותם, שאם גלוי לפני הקב"ה שאינם טובה אנו מבקשים שלא ימלא אותם.

תפילה: אודות מה שאנו מתפללים ונפשי כעפר לכל תהיה אנו מקובלים

ופשוט שמותר לאכול מהם [וע"ע ערך רוח רעה].

תוס': יעויין בע"ז דף ז' ע"ב ד"ה ואין שהביאו מפרק תפלת השחר וז"ל יצחק קבע תפלת מנחה דכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה אלא תפילה דכתיב אשפוך לפניו שיחי, עכ"ל, ובאמת בגמרא לפנינו לומדים זה מקרא אחר דכתיב תפלה לפני כי יעטף, ואמר מורי דכה"ג איכא עוד דבמגילה י"ג ע"א איתא ולמה נקרא שמה הדסה על שם הצדיקים שנקראו הדסים וכן הוא אומר והוא עומד בין ההדסים, ואילו תוס' ההעתיקו גמרא זו בשינוי הפסוק.

תורה: ע"ז דף ב' ע"א גמרא מביא הקב"ה ס"ת ומניחו בחיקו ואומר כל מי שעסק בה יבוא ויטול שכרו. מבואר דמי שלא עסק בתורה אינו קם לתחית המתים כלל, ור"י החסיד כתב דמי שלא עסק בתורה בכל כחו או שלא שימש ת"ח כל צרכו אינו קם, ויש להסמיכו לדברי הגמרא, אלא שיש לדון במה שכתב בכל כחו וצ"ע מדברי הגמרא, ולא ידעתי מה מקור דבריו.

תחית המתים: אמר לי מורי דהוא התיאוש מלקום בתחית המתים כיון שר' יהודה החסיד כתב שמי שלומד תורה מתוך עצלות לא יקום בתחית המתים, ומתוך עצלות היינו שיכול להסיח דעתו באמצע הלימוד, ואמר לי מורי שאמנם היו לו כמה חדשים שלמד כן אבל ר"י החסיד סבור שצריך ללמוד כך כל חייו, ולכן התיאושתי מלקום בכח עצמי. ולכן התחלתי לעבוד בכתבי יד בשביל להרויח מזה מעות ולהחזיק בזה תורה אולי הם יקימו אותי מכח תורה זו.

תפילה בקשות פרטיות: איתא בש"ס ע"ז דף ח' ע"א דאחר

לעולם ה' פירוש שבכל דבר אתה גיבור, והראיה לכך ממה שאתה מחיה מתים אתה שהוא הדבר הכי מופקע ואפ"ה ה' עושה אותו וא"כ כ"ש דברים אחרים, רב להושיע היינו שע"י התחיית המתים אתה רב להושיע, ואומרים בקיץ מוריד הטל והכונה לטל של המתים דאין תחית המתים ללא טל, ובחורף אומרים משיב הרוח ומוריד הגשם דמשיב הרוח הוא הקדמה למוריד הגשם שהרי אם דילג משיב הרוח יצא, ומוריד הגשם היינו כמו שכתבו תוס' באיזה מקום [ואין לזה מקור מדברי חז"ל רק מתוס' ההוא ואינו זוכר היכן הוא] דאין תחית המתים בלא גשם.

תפילה: בענין להאריך אחר התפילה שאיתא בע"ז דאפשר להאריך כסדר יה"כ, אמר לי מורי אתה אינך רשאי להאריך יתרה על המידה דהמקובלים טוענים דבחינת חזרת הש"ץ גדולה מתפילה כלחש וא"כ אינם ראויים להאריך על חשבון חזרת הש"ץ.

תפילה: בקשות פרטיות, מבואר בע"ז דף ח' ע"א דיכול להוסיף בקשות פרטיות, ואמר לי מורי דמי שלא מבקש בקשות פרטיות חשוד בעיני טובא שבכל התפילה הוא מתפלל על עצמו ולכך אינו מוסיף בקשות פרטיות.

תפילה: יש להעיר בנוסח התפילה שלא אומרים בברכת התורה ובפניות עמך בית ישראל, והא בברכות דף י"א ע"א איתא האי לישנא, ובאמת הספרדים אומרים כן.

תפילה: לענין הפסק באמצע שמונה עשרה כתבו תוס' ברכות י"ג ע"ב ד"ה שואל דאסור דהא בפ' אין עומדין אמרינן דבין גאולה לתפילה אין לענות וכ"ש בתפילה עצמה, ואמר מורי דדברי תוס' תמוהים טובא דהא בין אמת ליציב גם אינו מפסיק ואפ"ה באמצע ק"ש מפסיק.

שהפירוש בזה הוא דנהיה כלפי אחרים כעפר הארץ, ושאלתי למורי דהנה תוס' בברכות דף י"ז ע"א ד"ה ונפשי כתבו מה עפר אינו מקבל כליה לעולם כן יהי רצון שזרעי לא יכלה לעולם כמו שהוא אומר והיה זרעך כעפר הארץ, ולכאורה הוא פשט חדש ולא כהפירוש הפשוט, ואמר לי מורי דאינו כן אלא דשני הפרושים משלימים אהדדי שע"י שיהא נפשו כעפר בפני כל העולם ממילא יהיה כעפר לענין שזרעו לא יכלה לעולם.

תפילה: איתא בש"ס כל דאפשר לו לבקש רחמים על חבריו ואינו מבקש נקרא חוטא, אחד מהאחרונים כתב לדייק תיבות כל דאפשר, שרק מי שיכול לבקש רחמים כגון גדול הדור, ואמר מורי דאין זה נכון אלא דברי הגמרא הם על כ"א וא' מכלל ישראל.

תפילה: אנו מתפללים הערב נא ה' אלוקינו ופרש"י בברכות דף י"א ע"ב יערבו עלינו לעסוק בהם מאהבה, ואמר מורי שזה פירוש מחודש לעסוק בתורה מתוך אהבת ה', [ואני הצעתי למורי דאולי הכונה לאהבת תורה ולא לאהבת ה' ולא הסכים עמי].

תפילה: אע"פ דאמרינן בע"ז דף ח' ע"א דמתחילה מסדרין שבחו מ"מ נפסק להלכה שגם השבח צריך לומר בתחנונים והיינו דמתחילה אומרים לה' אתה כל הזמן עושה חסד [אלוקי אברהם כו'] ואח"כ אומרים לה' אתה יכול לעשות חסד [אתה גיבור] ואח"כ אומרים לך זה לא מפריע [אתה קדוש] ולכך אנא ממך עשה לנו חסד וחוננו מאתך כו' והשיבנו וכו' וכן ע"ז הדרך, ובאמת הסדר היה צריך להיות הפוך קודם לומר שה' יכול ואח"כ לומר שה' עושה כל הזמן אלא שבעולמות העליונים הסדר הוא כזה לכך גם כאן מתפללים כך. ופירט מורי עוד הברכה השניה שהיא אתה גיבור שהוא אתה יכול דאנו אומרים אתה גבור

תפילה: מי שטעה ביו"ט ובמקום לחתום מקדש ישראל והזמנים חתם מקדש השבת, כתבו תוס' ברכות י"ב ע"ב ד"ה לא דאם חזר בו תוך כדי דיבור יצא ידי חובה, ואמר מורי דיש להיזהר בזה כשחוזר לא לחזור ולתקן רק ישראל והזמנים, שהרי יצא שאמר מקדש השבת ישראל והזמנים, ויש בזה מחלוקת ראשונים אם יצא בכה"ג ידי חובה, אלא יחזור שוב על כל הסיום ויאמר מקדש ישראל כו'.

תפילה: שומע תפילה, המאירי כתב דאיתא בתלמוד המערב דהיא ברכה שאין לה פנים, [דאינה תפילה על דבר מסוים] אמנם בירושלמי אצלינו ליתא.

תפילה: הרשב"ם (שמות י"ג ט') פירש הפסוק והיה לך לאות על ירך כו' שלא כמובנו הפשוט וז"ל לאות על ירך - לפי עומק פשוטו יהיה לך לזכרון תמיד כאלו כתוב על ירך. בעין שימני כחותם על לבך, בין עיניך - בעין תכשיט ורביד זהב שרגילין ליתן על המצח לגוי, ועין באבן עזרא שהאריך להשיג על פירוש זה, וצ"ע דהא תפילין הוא דבר שהצדוקין מודים בו ורק שמניחים במקום אחר, ור' שאול קנייבסקי תירץ דאה"נ דהצדוקין היו מפרשים כפי' רשב"ם רק שאינם יכולים לעמוד בזה שיהיה כאילו כתוב על היד ולכך חרגו מהרגלם ופירשו לא כפשוטו אלא דהוא חיוב להניח תפילין ממש.